

משום מלאכת הבערה של האש מתחת לכלי יב-ב שמבשל בו.

ג. ולוקה משום מבשל בשר בחלב. [ועל כך הוא לוקה גם ביום חול].

ד. ולוקה משום אוכל בשר הגיד שנתבשל בחלב.

אמר ליה רבי יוחנן: פוק, תני לברא! צא ושנה דין זה בחוץ, ולא כאן בבית המדרש!

ה. ולוקה

ולכאורה קל וחומר הוא, שאם הותרה מלאכה לצורך דבר שאינו אוכל נפש כלל, מתוך ששייך לעשותה לאוכל נפש, כל שכן שיש להתיר מלאכה הנעשית לצורך אוכל נפש, אף שכעת אינו צריך לו. וכמה דרכים נאמרו בישוב שיטת רש"י מקושיות התוס'.

א. הר"ן כתב דהוצאת כלים מותרת ביו"ט אף שאינם לצורך כלל, ורק אם מוציאם לצורך מחר אסור משום הכנה, [ועיין חתם סופר כאן, ואמרי בינה יו"ט א] שכוונת הר"ן כי לצורך מחר נחשבת "מלאכת עבודה", ובאפיקי ים ח"ב טו נקט דכיון שנאמר קרא מיוחד לאסור הכנה, לא מועיל לה היתר "מתוך", ועיין בהקדמת המג"א לסי' תקכו, ובהערה 8 על תוס']. והיינו שסוג המלאכה הותר לגמרי, ואיסור הכנה מחזיר את האיסור דנחשב עבודה, וכדי להתירו הוצרכו לטעם דהואיל, [וכך הביא שער המלך פ"א מיו"ט ה"ב בשם הר"ן מכת"ן], ולכן אסורה הוצאת אבנים לצורך מחר, והוצרך רש"י לומר שהזהיר ירמיה על השבתות החמורין, כי גם ביו"ט אסורה הוצאה לצורך מחר מדאורייתא.

ב. הפני יהושע נקט כי אין כוונת רש"י להתיר שלא לצורך כלל, שהרי אסרו לעשות מוגמר ביו"ט, כיון שאינו שוה לכל נפש. אלא רצונו לומר שהותרה המלאכה הנצרכת לו, כגון הוצאת אבנים לצורך מקומן או לשבת עליהן, אף שאין בה צורך אוכל נפש ולא הנאת הנפש, והיינו שהותרה מלאכה אף על פי שאינה לצורך

לצורך, עי"ש ובמגיני שלמה]. ועוד תימה ממה שאסרו [בשבת כד ב] מילה שלא בזמנה ביו"ט, ולא התיירה מתוך שהותרה שחיטה אף שאינה לצורך, [וראה הגהות רעק"א לאו"ח שלא ומלאכת יו"ט פט שדנו בזה, וכבר כתב היראים שגזירת הכתוב היא, ונחלקו בזה אמוראים בשבת קלג א, עי"ש].

ובהכרח, שלא סבר רש"י כן אלא במלאכות המיועדות במהותן לצורך אוכל, ובהם אין הצורך מתירן ביו"ט, אלא רק מגדירן כ"מלאכות הנאה", וממילא אינן בכלל איסורי יו"ט, ולפיכך אין ההיתר חל אלא באותו מעשה שנחשב כהנאה, אך שחיטה אינה מתרת כל חבורה, כי אין זו מהותה של שחיטה המותרת להנאה. ואילו שאר המלאכות לא הותרו אלא כשעשייתן לצורך דבר השוה לכל נפש, כי רק הצורך מתירן. [ועיין קובץ שיעורים אות מג]. [ועדיין תמוה, דמקשינן בכתובות שם, צבי שאינו שוה לכ"נ לא נשחטיה, ומשמע שאפילו שחיטה לאוכל תלויה ב"צורך", וצ"ע].

ודעת תוס' ושאר הראשונים ש"הצורך" הוא המתיר בכל סוגי המלאכות, ולכן הקשו על רש"י שהתיר אף שלא לצורך כלל, אם כן איך שייך איסור הוצאה ביו"ט, והרי אפילו אבנים לא נאסרו אלא משום טירחא. ומקושיית רב יוסף משמע שפשיטא ליה לחייב על הוצאה ביו"ט לכולי עלמא. ועוד הקשו, למה הוצרכו בפסחים [מז א] להתיר לאפות ולבשל מיו"ט לחול מסברא דהואיל ואי מקלעי אורחים, והרי משום "מתוך" הותרה כל מלאכה שמועילה לאכילה,

אכל או לא, ביאורו, דכיון שהותרה מלאכה זו לצורך אוכל, בשעה זו מותרת היא אף שלא לצורך, וכן כתב הבית הלוי [ח"א מ ג]. ועיין באמרי בינה [שם] שתמה על כך, היכן מצינו חלוקת זמנים באיסורי תורה.

ד. בקהילות יעקב [פסחים מא] כתב שגם רש"י מודה לתוס' שההיתר הוא רק לצורך יו"ט, ומה שפטור על מלאכה שאין בה כלל צורך יו"ט, היינו רק בצירוף עם סברא ד"הואיל". והיינו, כי היתר מלאכה ביו"ט נאמר בשני תנאים, שיהיה לצורך היום, ויהיה הצורך לאוכל נפש, וכשעושה לצורך ואינו אוכל נפש מותר משום מתוך, וכשעושה אוכל נפש למחר, מותר משום הואיל. וכשעושה למחר דבר שאינו צורך אוכל נפש, היתרו משום שתי הסברות, כגון במוציא אבנים למחר, דעל הוצאה אמרינן "מתוך", ועל עשייתו למחר אמרינן "הואיל דאי מקלעי אורחים לישב עליהם". ולהלן נראה דעות הראשונים אם "מתוך" ו"הואיל" תלויים זה בזה, או לא.

ה. בשטמ"ק הסיק שאכן לפי שיטת רש"י, סוגיין חלוקה עם סוגיא דפסחים, דרבה הסובר כאן כי נחלקו בערוב והוצאה ליו"ט ולא ב"מתוך", הוא האומר שם דאמרינן "הואיל", אך לרב יצחק בר אבדימי אין צורך לסברת "הואיל", ומותר לבשל גם לצורך מחר משום "מתוך", ועיין בחידושי חמדת שלמה דרך נוספת בזה.

ובדעת הרמב"ם כתב המגיד משנה שהתיר אף שלא לצורך כלל, וכן כתב הבית יוסף [תקין]. ובמרומי שדה [פסחים ה ב] כתב דהיינו דוקא בהוצאה והבערה, אך בשאר מלאכות לדעת הרמב"ם צריך צורך קצת. אולם הפרי חדש [תצה א] נקט כי דעת הרמב"ם להתיר רק במקום צורך קצת, ועיין עוד בביאור דעת הרמב"ם בסוף סוגיין.

ממשי, אלא לצורך תענוג או קיום רצונו, וההיתר הוא בסוג המלאכה, ולא מפני הצורך שבה. וגם לדבריו לצורך מחר יאסר להוציא, כיון שהיום אין בו צורך כלל.

והנפקא מינה בין ביאורו לביאור הר"ן במוציא סתם, שלדעת הר"ן מותר כיון שאינו לצורך מחר, ולהפנ"י אסור כי היתר המלאכה רק באופן שיש לו איזה צורך במלאכה, אך לשם הוצאה סתם או לצורך מחר, הוי היום מלאכת עבודה. [ויל"ע אם מוציא הרבה חפצים ואינו בורר אם צריך לכלם, מה דינו]. [ועיין באמרי בינה [יו"ט א] שהוכיח בדעת רש"י כהפנ"י, ותמה על יסוד הר"ן].

ג. במגיני שלמה חידש שלדעת רש"י המלאכות המותרות מפני שראויות להועיל לאוכל נפש, התיירן חל רק בשעה שראוי לעשות בהן אוכל נפש, ואז מותרות גם שלא לצורך. אבל לאחר אכילה שאין המלאכה ראויה לאוכל נפש אלא לצורך מחר, לא אמרינן "מתוך", ולכן הוצרכו בפסחים לטעם של "הואיל ומקלעי אורחין", אך בהוצאה שיש בה צורך כל היום אף שאינו לאכילה, הותר לגמרי, והיינו אף לצורך מחר.

ולכאורה כוונתו דמלאכות הראויות לאוכל נפש נחשבות כמלאכות הנאה רק כשראויות לכך, אך כשאינו צריך לאוכל, נחשבות כמלאכות עבודה, ולכן צריך סברא ד"הואיל" להחזיר להם דין מלאכת הנאה. ואין כאן חילוק בזמן לאיסור והיתר.

אולם לא משמע כן מדבריו, שכתב כי רש"י בא ליישב למה הותרה הבאת עולת נדבה, והרי אין בו כלל צורך יו"ט, [ולא סבירא ליה כתוס' שנחשב כצורך שלא יהא שולחן רבך מלא וכו', עיין הערה 4], ולכן נקט שמלאכות הנאה הותרו אף שלא לצורך כלל. ולכאורה בקרבן לא שייך כלל מלאכת הנאה, ומה שהוא תלוי אם כבר

ולפי בית שמאי, **הכא נמי במלאכת הבערה לא אמרינן "מתוך שהותרה הבערה לצורך** — הותרה נמי שלא לצורך". ולכן הוא לוקה כדברך, על הבערה שלא לצורך אוכל נפש.

דאי בית הלל, כיון דאמרי במשנתנו "מתוך שהותרה הוצאה לצורך — הותרה נמי של לצורך".

לדבריהם, **הכא נמי בהבערה, אמרינן "מתוך שהותרה הבערה לצורך** — הותרה נמי שלא לצורך", ואינו לוקה עליה⁽¹⁾.

כי מה ששנית, שהוא לוקה משום הבערה ומשום בשול ביום טוב — אינה "משנה"! לא נשנתה ברייתא כזו, כי ודאי אינו לוקה עליה, לפי שהותרו מלאכות הבערה ובשול גם שלא לצורך, מתוך שהותרו לצורך.

ואם תמצא לומר על ידי התנאים השונים את הברייתות שאכן נשנתה משנה בלשון זו — בהכרח שלפי בית שמאי היא נשנית, דאמר במשנתנו שלא אמרינן "מתוך שהותרה הוצאה לצורך" — הותרה נמי שלא לצורך".

הרשב"א ח"א תקעו שהתיר גם עשיית שאר המלאכות לצורך אכילה, וכן הסיק בשו"ע שם סעיף ג לגבי תפירת עופות ממולאים, אולם הגר"א שם נקט כי טעם ההיתר הוא דהוי כמכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יו"ט, וטעם זה מועיל גם בשאר מלאכות, (אך יתכן שכוונתו שהתסירה אינה צורך האוכל אלא לבישול). ובחיי אדם כלל פז צידד שלדעת הרמב"ם יהיה אסור לתפור את העופות, ובקהילת יעקב נקט שאין זו תפירה כלל].

ודברי המגיד משנה טעונים ביאור, שהרי ממה נפשך, אם כוונתו להתיר שחיטה ובשול אפילו בלא "מתוך", לכאורה תמוה, שהרי בסוגין לא מצינו חילוק בין הוצאה לשחיטה, ומנין לו ששחיטה נחשבת כמלאכה לצורך אכילה ומותרת בלא סברת מתוך, ומאידך, אם כוונתו שסברת "מתוך" מועילה רק בשחיטה ובשול ולא בשאר מלאכות, [ההוצאה והבערה התרבו מקרא], שוב יקשה מסוגיין שהשוו שחיטה להוצאה, ואף חילוקו טעון ביאור מה נפקא מינה אם ההיתר משום מתוך או מצד עצמו. ועיין בלחם משנה ופני יהושע שתמהו כן, וגם העירו שביאורו אינו עולה יפה בלשון הרמב"ם, כי פשוט לשונו היא שאין "מתוך" אלא בהוצאה והבערה, ובשאר מלאכות החילוק

1. כתב הרמב"ם [יו"ט א ד] כל מלאכה שחייבין עליה בשבת, אם עשה אותה ביום טוב שלא לצורך אכילה, לוקה, חוץ מן ההוצאה מרשות לרשות וההבערה, שמתוך שהותרה הוצאה ביום טוב לצורך אכילה הותרה שלא לצורך אכילה. לפיכך מותר ביו"ט להוציא קטן או ס"ת או מפתח וכיו"ב מרשות לרשות. וכן מותר להבעיר אע"פ שאינו לצורך אכילה. ושאר מלאכות כל שיש בו צורך אכילה מותר, כגון שחיטה ואפיה ולישה וכיו"ב, וכל שאין בהן צורך אכילה אסור, כגון כתיבה ואריגה ובנין וכיו"ב.

ובהבנת כוונתו רבה המבוכה. המגיד משנה ביאר שכל מלאכה הנעשית בגוף האוכל, כשחיטה אפיה ובישול, אפילו אם עשאו שלא לצורך אכילה אינו לוקה. ואילו מלאכות שאינם באכילה, כאריגה ובנין, אפילו אם עשאו לאכילה לוקה, חוץ מהוצאה והבערה שאף שאינן נעשות בעצם האוכל, אינו לוקה אף אם עשאו שלא לצורך אכילה, כיון שההוצאה נצרכת באוכל ומשקה, ובהבערה כתוב לא תבערו ביום השבת, ודרשינן להתירה ביו"ט אפילו שלא לצורך, [כך הביא הגר"א את דבריו שביאורו תצה א, וראה טעם לדבריו בע"א הערה 1].

[ועיין בבית יוסף סוף תקט שהביא תשובת

מתניתין:

אין מפרישים תרומות ומעשרות מן הטבל ביום טוב, משום שהוא נראה כ"מתקן" או

ומוכח כי גם דעת רבי יוחנן, שמחלוקת בית שמאי, ובית הלל במשנתינו היא לגבי ההיתר במלאכה הנעשית שלא לצורך, "מתוך" שהותרה מלאכה לצורך אוכל נפש.

המלאכות מועיל "מתוך", אולם הוצאה והבערה עדיפות ש"מתוך" מועיל בהם אף שלא לצורך כלל ולצורך עכו"ם. ובמשנה ברורה [תצה י] התיר הוצאה ביו"ט אף אם אפשר מאתמול, ואפילו לדעת האוסרין מלאכת אוכל נפש שיכל לעשותה מאתמול, וביאר טעמו בשעה"צ, כי לענין הוצאה אמרינן "מתוך", ומוכח שהיתר "מתוך" בהוצאה שונה משאר מלאכות, שהרי בשאר המלאכות אין אמרים "מתוך" להיתרם כשאפשר לעשותן מערב יו"ט, אלא רק בהוצאה התירו. ובפשטות הטעם מפני שהיא מלאכה גרועה, אך במחצית השקל לא משמע כן. ועיין עוד לענין הבערה בשער הציון [תקז לז]. וראה בהערות על תוס' שהחתם סופר לא התיר מתוך במכשירין אלא בהוצאה שהיא מלאכה גרועה.

ובפרי חדש [תצה] הקשה על המגיד משנה מדברי הרמב"ם [יו"ט ד ו] שהתיר כיבוי לצורך עישון הפירות, אף שנקט [שם ה"ב] שהכיבוי כאריגה, ואינו מלאכה שמהותה לצורך אכילה, ואם כן למה אין היתר "מתוך" בכיבוי. [וראה מג"א תקז ח ורעק"א בעין הגליון שם ולעיל יא ב הערה 6]. ולכן נקט שדעת הרמב"ם להתיר "מתוך" רק בהוצאה, וטעמו מפני שהיא מלאכה גרועה, [ונוספה הבערה שנאמר בה להדיא "ביום השבת"]. והוכיח מהסוגיא לקמן [כב א] שסוגיין נדחתה להלכה, ולא אמרינן "מתוך" בשאר מלאכות.

אכן, לפי המבואר בהערות לעיל, יש לדחות ראייתו מכיבוי, שהרי הכיבוי עצמו אינו עושה אוכל נפש, אלא העשן העולה ממנו, ונמצא שאין מהות המלאכה מועילה לצורך אוכל נפש, וכל היתר הכיבוי רק משום ה"צורך" שבו, וכיון

תלוי רק אם הן לצורך אכילה, או שהן מלאכות שאינם לצורך אכילה, ואין כוונתו לשלשת הדינים שהעלה המגיד משנה, וכן השיגו בפרי חדש [תקיח].

ובאבי עזרי [יו"ט ג ג] ביאר כוונת המגיד משנה, שבין שבחיטה ובין בהוצאה ההיתר הוא משום "מתוך". אלא שבשחיטה יש סברא להתיר כי היא נעשית בגוף האוכל, ואילו הוצאה אף אם מעביר אוכלין, תלוי בדעתו אם מוציאן לאכילה או לא, ולפיכך אינה חשובה כמלאכה בגוף האוכל, אלא כיון שהתירוה לצורך אוכלין, הותרה גם במוציא שאר דברים, כי אוכל שהוציאו שלא לאכילה חשיב כשאר חפצים, וכלן הותרו "מתוך" שהותרה לצורך אוכלין. ונמצא שבהוצאה התחדש היתר בכל המלאכה מפני מעשה המותר. ואם כן ראוי להתיר בה יותר משאר המלאכות, כיון שהותרה אף שאין גוף המלאכה נעשה בעצם האוכל אלא תלוי ברצונו. ודו"ק.

ויתכן להגדיר את החילוק בין הוצאה והבערה לשאר מלאכות באופן נוסף, כי כל המלאכות נחשבות למלאכה כתוצאה מהשינוי שפועלות בחפץ, ולפיכך ההיתר חל רק באופן שבו נעשית המלאכה באוכל, [והיינו כמו שהתבאר לעיל בע"א הערה 7, כי היתר "מתוך" נאמר במלאכה שמהותה להיתר, אולם במקום שנשתנית מהותה לא הותרה]. אך הוצאה והבערה הן מלאכות מחמת עצמן, ולכן חל ההיתר בכל המלאכה, כי בכל חפץ שהן נעשות אין שינוי בצורת המלאכה, ולפיכך הותרו אף שלא לצורך.

וגם בביאור הלכה [תקיב] משמע שבכל

נאסרו כלל ביו"ט, ואפילו שלא לצורך אינו לוקה בהן, ואין צריך לטעמא ד"מתוך" אלא להתיר הוצאה והבערה שהם אינן מיוחדות לאוכל, והתירן הוא מפני שאי אפשר למלאכת קוצר לעשות אוכל אלא עם הוצאה, ואי אפשר למלאכת מבשל בלא הבערה, ולפיכך הותרו גם שלא לצורך משום "מתוך", וביאר כי "מתוך" פירושו שבאותו פסוק שנלמד היתר לצורך נלמד גם שלא לצורך. ושאר מלאכות אפילו לצורך אוכל נפש לוקה, שלא התירה התורה אלא מלאכות הרגילות להועיל לאוכל נפש.

והב"ח [תצה ב] הביין כי כוונת הרמב"ם והטור שרק הוצאה והבערה הותרו שלא לצורך, ותמה על כך מסוגיין שהתירו גם שחיטת עולת נדבה, ובכתובות [ו ב] התירו עשיית חבורה, ואפילו במלאכת בונה צידדו תוס' [בשבת זה א] להתיר בנפל ביתו ביו"ט מתוך שהותר בנין לצורך מגבן, [ואסרו רק משום עובדין דחול. וגם הרמב"ם לא אסר מגבן אלא מפני שאפשר לעשותו מערב יו"ט, אף שמהות המלאכה, דהיינו בונה, אינה לצורך אוכל, וזה תימה על המ"מ], הרי שכל המלאכות הותרו מסברא ד"מתוך".

אכן, הקושיא ממגבן מיושבת היטב לפי המהלך המבואר לעיל, כי רק תוס' מתירין בונה מתוך מגבן, כיון שלדעתם ה"צורך" מתיר, אך להרמב"ם לא אמרינן מתוך אלא ממלאכה שמהותה לצורך אוכל נפש, וכיון שמגבן מהותו בונה, אין עושין ממנו "מתוך" לבניה, שהרי מגבן גופו לא הותר אלא לצורך, [וכבר התבאר כי מפני סברא זו אין אומרים מתוך אלא באופן שבו נעשית המלאכה באוכל נפש].

ובפני יהושע ביאר על פי דברי המגיני שלמה, שהיתר "מתוך" גדרו הוא, שלא נאסרו מלאכות הראויות לאוכל נפש, ולכאורה לרבי יהודה שמתיר עשיית מכשירי אוכל נפש, יהיו כל המלאכות בכלל, כי אפילו בונה שייך בתקון

שדעת הרמב"ם כרש"י שאין עושין מתוך אלא מ"מלאכות הנאה" שמהותן לצורך אוכל נפש, לפיכך לא מועיל "מתוך" להתיר כיבוי. [ולכאורה זו כוונת הב"ח תקו ח וכ"כ בתקיד ב, אולם מדבריו בסי' תצה המובאים בסמוך לא משמע כן, ואכן באגרות משה או"ח ד קג הט"ה כוונתו לסברא אחרת, עיי"ש]. ברם, הפרי חדש לשיטתו, שנקט בדעת הרמב"ם כי אין אומרים "מתוך" אלא לצורך קצת, [כמבואר לעיל הערה 6], בהכרח סבר שה"צורך" מתיר, ולכן תמה למה לא נאמר "מתוך" בכיבוי.

והנה בפרי מגדים [בפתיחה להל' יו"ט פ"א אות ז] נקט בדעת הרמב"ם כעין הבנת הפרי חדש [ודחק כן גם בכוונת המ"מ], והיינו דסוגיין נדחתה להלכה, ואין אומרים "מתוך" בשחיטה ובישול אלא בהוצאה, אלא שטעמו לחלק כי הוצאה נעשית בגוף האוכל אחר שהוא מושלם, ונחשבת כעצם פעולת האכילה, ואילו שחיטה ובישול הן רק תיקון האוכל להכשירו לאכילה, וחשובין כמכשירין, והיתרן רק משום "הואיל" שגורם להתיר את כל המלאכה. [וכ"כ בראש יוסף כאן. וקצת תימה שהרי גם בורר וטוחן נעשין בגוף האוכל עצמו, ולא מועיל בהם "מתוך", שהרי לעיל ז ב אסרו כתישה. ויתכן לחלק כמבואר, שאין אומרים מתוך אלא במעשה אחד, ולא בכתישת עפר מתוך טחינת אוכל].

[וראה מג"א תקיח א, ובמחצית השקל שם נקט סברא לאידך, כי רק בישול נחשב כמלאכה בגוף האוכל, ואילו הבערה נחשבת כמלאכה בעצם והם מכשירי אוכל נפש, ולא הותרו מדרבנן אלא במקום צורך קצת אף להרמב"ם. [ומה דילפינן בגמרא להתיר הבערה מ"יום השבת", היינו רק להתיר מדאורייתא], ועיין בדברי הפני יהושע בסמוך].

ובנשמת אדם [כלל פ] ביאר על פי דרכו, שמלאכות הנעשות באוכל, הם המלאכות שלא

כמקדיש⁽²⁾, וכיון שהיתה לו אפשרות להפריש מערב יום טוב, לא התירו לו לעשות מלאכה זו ביום טוב.

אבל התירו חכמים להפריש חלה מן העיסה

ביום טוב, כדי שיוכל אדם ללוש לו עיסה ביום טוב ולאכול פת חמה. ואם יחייבוהו ללוש את עיסתו בערב יום טוב כדי להפריש את החלה בערב יום טוב לא תהיה לו פת חמה ביום טוב.

כלי אכילה, ובהכרח שהיתר זה אינו אלא במלאכות הנעשות באוכל ממש, ורק בהוצאה והבערה התחדש להתירן אף שאינן נעשות באוכל עצמו ודומין למכשירין. [וכן ביאר בקובץ שיעורים אות מג]. ואמנם בשאר המלאכות אם עשאן בגוף האוכל יהיה מותר אף שלא לצורך אכילה.

ועל עצם קושייתו להתיר כל המלאכות מתוך שהותרו מכשירין, עיין מה שכתב נשמת אדם [שם], ולפי המבואר לעיל יש לחלק בפשטות, כי מכשירין הותרו רק לצורך, ולא אמרינן מתוך אלא ממלאכות שכל עצמן עומדות לאוכל נפש, ולא נאסרו כלל ביום טוב.

ועיין בדברי המגן אברהם [תקיח סק"א], וביאור דבריו נראה כיסוד הפני יהושע, שמלאכות הנעשות בגוף האוכל הותרו. [ומה שכתב דלא אמרינן "מתוך" בכתיבה ואריגה, ומשמע כי לצורך אוכל נפש ממש, הותרו, לכאורה תמוה, כיצד כתב כן בשם המגיד משנה, והרי המגיד משנה כתב להדיא שאסורין. ויש ליישב על פי ביאור הפרי מגדים [פתיחה ליו"ט א יב] שכל דברי המגיד משנה הם לשיטתו שנקט כי הרמב"ם [יו"ט ב ב] פסק לאסור מכשירי אוכל נפש אף אם אי אפשר לעשותן מערב יו"ט, אבל המגן אברהם כתב בדעת השו"ע דפסקינן כרבי יהודה [בסי' תצה] שהתיר מכשירי או"נ, ולכן התיר כל המלאכות לצורך אוכל נפש, אף דלא אמרינן בהם מתוך].

אולם הגר"א [תקט] הביין בדעת הרמב"ם דפסק כרב יהודה, ובכל זאת נקט בדעתו לאסור כתיבה לצורך אוכל נפש, וביאר באבי עזרי

[יו"ט ג ג] שמכשירין כתיקון שפוד, הוי מלאכה שמהותה מועילה לאוכל, אך כתיבה להביא אוכל אין מלאכת הכתיבה חשובה כמתקנת האוכל. ועיין עוד בהערות על תוס' [ד"ה ה"ג] בענין מתוך במכשירין.

2. כבר הבאנו לעיל [בהערות לדה ג א ולדה ט א] שהרמב"ם [שבת כג ט, יד] כתב שני טעמים לאיסור הפרשה בשבת, א. נראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן, והיינו כמלאכת מכה בפטיש, ומקורו בשבת [קמב א] וכן נקטו תוס' בחגיגה ה [א] ורש"י ובעל המאור והרא"ש [לעיל ט א] נקטו טעם זה גם לגבי הפרשה ביו"ט. וכן נקט הרשב"א בסוגיין ובעבודת הקדש [א י] עיין להלן הערה 7. ב. שדומה למקדיש, שהוא כמקח וממכר, ומקורו לעיל [ט א] כמבואר באור שמח [שם ה"ד] ובהלכות יו"ט [ג ח, ד כו] לא הזכיר הרמב"ם טעם האיסור.

וכתב בתשובות מהרלב"ח [טז] שלדעת הרמב"ם ביו"ט אין חשש מתקן, כי נחשב למכשירי אוכל נפש, ואף אם לא הותרו מכשירין, הפרשה וטבילת כלים הותרו כי אין עושה תיקון בגוף הכלי. וכן הסיק האור שמח [שם].

ובתוספות יום הכיפורים [יומא פג א] דן במשמעות דברי הגמרא שם, שאיסור הפרשת תרומה בשבת ויו"ט הוא משום טלטול מוקצה דטבל, וגם הגרעק"א בגליון הש"ס העיר על לשון הגמרא שם. אך שניהם הסיקו כי אין זה טעם איסור הפרשה. עי"ש.

בית שמאי אומרים: אין מוליכין (4) חלה ומתנות לכהן ביום טוב, בין שהורמו כבר מאמש, בין שהורמו מהיום,

כיון שגזרו חכמים גזירה כללית שלא להפריש תרומות ומעשרות בשבת וביום טוב, ובכלל הגזירה אמרו, שלא להוליכם, ואף לא ליתנם לכהנים וללויים בבית הנותן.

ולא התירו חכמים לצורך אוכל נפש, אלא

וכמו כן התירו חכמים להרים [להפריש] מן הבהמה שנשחטה ביום טוב את המתנות הניתנות ממנה לכהן, שהם הזרוע והלחיים והקיבה, כי אף שאין שאר הבשר אסור באכילה לפני הפרשתם, צריך להפרידם ממנו, כדי שלא יאכלום עמו ויבטלו עשה של מתנות כהונה (3).

ונחלקו בית שמאי ובית הלל במשנתנו האם התירו חכמים גם להוליך את החלה ואת המתנות אל הכהן.

ולכאורה תמוה, שהרי הוצאה הותרה לצורך אוכל נפש, וגם אין מקום ללמוד חלה ומתנות מתרומה. ושמא כוונתם משום דאתי לאמלוכי כדלקמן [יד ב], והבינו שזה טעם האיסור בתרומה לפי בית הלל, וענו בית הלל כי בתרומה אסרו מפני גזירת ההפרשה.

ובתוס' כתבו שהאיסור הוא אפילו אם הכהן בא לביתו, כיון שיסברו העולם שהוא תרם אותם ביו"ט, [ובחלה יאמרו שלש אמש ותרם היום] ולכן הוא אוכל היום בביתו, אולם אם רגיל הוא לאכול אצלו יכול לתתם לו כשבא לביתו ביו"ט. [ולכאורה לדעתם הגזירה היא שמא הרואים ילמדו להפריש ביו"ט ממה שלש אתמול, והמאירי נקט שהגזירה היא מפני הרואים, שילמדו להוליך ביו"ט ועיין בהערות על תוס'].

ובים של שלמה [לז] כתב שבית שמאי אסרו את ההולכה משום טירחא, ותמוה אם כן איך שיך לחלק בין חלה לתרומה, [ולדעת רבי יוסי, בית שמאי חילקו ביניהם].

ובראש יוסף צידד עוד, שגזרו על ההולכה אטו הפרשה, והיינו שסיים רש"י "וכולן משום גזירה דאין מגביהין תרומה", ולכאורה כוונתו שאם תתיר ההולכה יבואו להתיר גם הפרשה.

וכתב, שכל הטעמים האחרונים לא מועילים לאסור מתנות, שהרי מותר להפריש ביום טוב,

3. כך משמע מדברי רש"י והר"ן. אולם הראש יוסף כנראה הבין שכוונתם כי אם לא יפרישם עובר על עשה באכילת הבשר, ולכן תמה מגמרא בחולין [קלב א] שהתירו לאכול את הבשר באופן זה כי הזרוע והלחיים ניכרים הן. וכן פסק הרמב"ם [בכורות ט יד], ורק הטור כתב [יו"ד סא] שמצוה להפרישם.

ועיין בתוס' בחולין [שם ד"ה ה"ג] שכתבו כי יש איסור לאכול מבשר הבהמה לפני ההפרשה, וביאר הב"ח [שם] שכוונתם שבאכילתו הוא מבטל את המצוה להפרישם מיד, ואין זה איסור בעצם האכילה, ועיין עוד בתוס' חולין [טז ב ד"ה שלא] דמשמע שאין איסור באכילת הבשר, וראה בהערות לחברותא חולין [קלב ב הערה 10].

4. רש"י פירש שהתירו רק להפרישה ולא התירו הולכתה. והיינו מחמת הגזירה שלא להפריש תרומות ומעשרות בשבת ויו"ט, ועל כך למדו בית שמאי חלה ומתנות מתרומה. וכן ביאר הרשב"א, וכתב שאין חילוק בין הולכה ברשות הרבים לרשות היחיד.

אולם באור זרוע [שלח] גרס בדברי רש"י לא התירו הוצאתה, והיינו כביאור שהביא הרשב"א בשם תוס', שאין מוליכין דרך רשות הרבים,

כי אם אמרתם בתרומה שאין מוליכין אותה ביום טוב, הרי זה משום שאינו "זכאי" בהרמתה ביום טוב, שלא נתנו לו חכמים זכות וכח להפרישה ביום טוב, ולכן גם אין נותנים ואין מוליכין אל הכהן את התרומה שהופרשה מאתמול.

אולם איך תאמרו כמתנות חלה ובהמה, שזכאי בהרמתן ביום טוב, הרי כשם שיש לו זכות בהרמתן כך נתנו לו חכמים זכות בהולכתן ובנתינתן לכהן!

גמרא:

מצינו לקמן בבבלי, שנחלקו כמה תנאים כיצד להעמיד את מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל בהולכת חלה ומתנות ביו"ט. ובאה הגמרא לדון כדעת אלו תנאים סברה המשנה בהעמדת מחלוקתן, ולבאר כיצד מתבארת משנתנו לפי אותם התנאים:

בתחילה, קא פלקא דעתך, הניחה הגמרא, שכונת המשנה בדברי בית שמאי ש"אין מוליכין ביום טוב מתנות שהורמו בין מהיום ובין מאמש", היא כפשוטה:

בין שהורמו מהיום מבהמות שנשחטו מהיום, ובין שהורמו מאמש, ונהיינו

את הפרשת החלה כדי להוציא את העיסה מידי טבל, ואת הרמת המתנות מן הבהמה כדי שלא יאכלום עם בשר הבהמה. אבל הנתינה וההולכה נשארו באסורן הכללי שלא להפריש ולא להוליך ולא ליתן כל מתנות כהונה בשבת וביום טוב.

ובית הלל מתירין אפילו להוליך ולתת חלה ומתנות בהמה לכהן, בין שהורמו היום ובין מאמש.

אמרו להם בית שמאי לבית הלל: יש לנו ללמוד ב"גזרה שוה", דהיינו, לדמות את ההלכות מדרבנן [שהרי כל הדין שלא להפריש ולא ליתן ולהוליך הוא רק מדרבנן] כך:

חלה ומתנות — הן מתנה לכהן, וגם תרומה — היא מתנה לכהן.

כשם שהנכם מודים לנו כי אין מוליכין ביום טוב את התרומה שהוגבהה מאתמול אל הכהן — כך גם תודו לנו שאין מוליכין את המתנות אל הכהן, אפילו אם הוגבהו היום, כי אין צורך יום טוב להוליכן לו⁽⁵⁾.

אמרו להם בית הלל, לא תדמו את ההלכות הללו!

לא נכללו בתקנה שאין מגביהין ביו"ט, ומה לי מתי הופרשו, הרי כל האיסור להוליך הוא כחלק מגזירת הפרשה.

ולכן הוכיחו בית שמאי מתרומה, שעיקר התקנה נאמרה בה, ולעולם הוגבהה מאתמול, ובודאי יודו בית הלל שאסור להוליכה לכהן מפני הגזירה הכללית. וטענו כי גם בחלה ומתנות ראוי להשאירם בכלל התקנה לענין

אלא רק טעמו של רש"י [כפי שהתבאר בתחילת ההערה] שהגזירה הכללית נשארה על הולכה, וזה קיים אף במתנות, וכן הסיק גם בפני יהושע.

5. ביאר הפני יהושע כי לבית שמאי היה ברור שבית הלל התירו הולכת חלה ומתנות ביו"ט אף אם הורמו מאתמול, שהרי לדעתם חלה ומתנות

מבהמות] שנשחטו מאמש.

אין מוליכין את המתנות ביום טוב.

והיינו, שסוברים בית שמאי שאפילו מתנות שהורמו מבהמה שנשחטה היום או חלה מעיסה שנלושה היום — אין מוליכין אותן לכהן.

ולפי הנחה זו מצדדת הגמרא: מני מתניתין? — לא רבי יוסי היא, ולא רבי יהודה היא, אלא — אחרים היא.

דתניא שלשה תנאים נחלקו בהעמדת המחלוקת בין בית שמאי ובית הלל:

א. אמר רבי יהודה: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המתנות של בהמה [והוא הדין לחלה] שהורמו מערב יום טוב — שמוליכין אותן לכהן ביחד עם המתנות שהורמו מהיום ושנשחטו מהיום.

והמתנות שהורמו ממה שנשחט היום — פשיטא אפילו לבית שמאי שמוליכין אותן, שהרי מותר להרימם ביום טוב, ואינו צריך לשומרם אצלו עד למחר.

לא נחלקו, אלא להוליכין למתנות שהורמו מבהמה שנשחטה אתמול, בפני עצמן:

שבית שמאי אומרים: אין מוליכין, ובית הלל אומרים: מוליכין.

וכך היו בית שמאי דנין: חלה ומתנות הן מתנה לכהן, וגם תרומה היא מתנה לכהן.

כשם שאין מוליכין ביום טוב את התרומה, שהרי אין מרימין אותה ביום טוב — כך

אמרו להם בית הלל: לא! אם אמרתם בתרומה שאין מוליכין אותה — לפי שאינו זכאי בהרמתה של התרומה ביום טוב. תאמרו במתנות בהמה, שזכאי בהרמתן ביום טוב, ולכן הותרה גם הולכתן לכהן.

וכיון שהותרה הולכתן הותרה גם הולכת כל מתנות בהמה, גם אלו שהורמו אמש, ואפילו להוליכין בפני עצמן מותר.

ובברייתא זו מצינו עוד שיטה במה נחלקו בית שמאי ובית הלל:

אמר רבי יוסי: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המתנות של בהמה, בין שנשחטו היום ובין שנשחטו אמש, שמוליכין אותן אפילו בפני עצמן. כי התירו להוליך אפילו מתנות שהורמו מערב יו"ט, מאחר ומותר להרים ולהוליך ביו"ט. [כדעת בית הלל לפי רבי יהודה].

לא נחלקו אלא על התרומה —

שבית שמאי אומרים: אין מוליכין תרומה.

ובית הלל אומרים: מוליכין אפילו תרומה.

וכך היו בית הלל דנין: חלה ומתנות מתנה לכהן, ותרומה מתנה לכהן.

כשם שמוליכין את המתנות — כך מוליכין את התרומה ביום טוב.

אמרו להם בית שמאי: לא! אם אמרתם

הולכה ביו"ט, והיינו אפילו אם הופרשו היום. אולם בהגהות חכמת מנוח דייק מרש"י שראית בית שמאי רק לגבי מתנות שהופרשו

מאמש. שהרי כל ראייתם מתרומה שאיסורה מפני שהורמה מאמש.

כי מי, האם קתני במשנתנו שלפי בית שמאי, הדין שאין מוליכין את המתנות שהורמו אמש או ביום טוב, נאמר אפילו במתנות שגם "הורמו מהיום" ושגם "נשחטו מהיום"?

והרי "אין מוליכין את המתנות שהורמו מהיום" בלבד קתני, ולא נאמר שמדובר אפילו באלו שנשחטו היום.

ולעולם — שחיטתן היתה מאמש ורק הרמתן היתה מהיום, ולכן אין מוליכין אותן, לפי שיכלו לעשות זאת אמש, לאחר שחיטתן אמש.

אבל אם נשחטו היום, ביום טוב, הרי כיון שלא היתה אפשרות להביאן מאתמול, מותר להביאן היום גם לבית שמאי.

ולאור ההנחה החדשה הזאת, מתאימה משנתנו כדברי רבי יהודה.

והוינן בה לפי ההנחה החדשה שהעמיד בה עתה רבא את משנתנו:

אם כן, לימא משנתנו רק כפי רבי יהודה היא, ולא אחרים! ? כי לשיטת אחרים בית שמאי אוסרים להוליך אפילו מתנות שהורמו היום.

ומסקינן: אפילו תימא, בכל זאת ניתן לומר, כי משנתנו — גם לפי שיטת אחרים היא נשנית!

ומה שאסרו, לדברי אחרים, בית שמאי להוליך מתנות, זה רק בהנך דנשחטו מאמש, אבל את המתנות מהבהמות

במתנות שמוליך אותן לפי שהוא שזכאי בהרמתן ביום טוב, וכי תאמרו כך בתרומה, שאין זכאי בהרמתה! ? וכשאסרו לתרום ביום טוב אסרו גם להוליך את התרומה ביום טוב לכהן.

ושיטה נוספת נשנתה בכרייתא זו בכיבור מחלוקת בית שמאי ובית הלל:

אחרים אומרים: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על התרומה שאין מוליכין. לא נחלקו אלא על המתנות, בין במתנות שהורמו היום ובין שהורמו מאמש.

שבית שמאי אומרים: אין מוליכין, ובית הלל אומרים: מוליכין.

ולאור הנחת הגמרא שבית שמאי אינן מתירים להוליך אפילו מתנות מבהמה שנשחטה היום, ברור הדבר מצד אחד, שמשנתנו אינה כדעת רבי יוסי [שסבר שבית שמאי מתירין להוליך מתנות, ובית הלל מתירים להוליך אפילו תרומה], ומאידך ברור, שהמשנה מתאימה עם שיטת אחרים.

ועתה דנה הגמרא: האם לימא, יש לנו לומר בהכרח שמשנתנו היא רק לפי אחרים היא, ולא לפי רבי יהודה! ? שהרי רבי יהודה אמר כי בית שמאי מודים שמוליכין מתנות שהורמו ביום טוב, [ואף התיר להוליך עמם מתנות שהורמו מערב יום טוב].

אמר רבא: לא, אין הכרח שהמשנה דוקא כשיטת אחרים, ובאמת אפשר להעמידה גם כשיטת רבי יהודה, אלא שיש לשנות את ההנחה שהנחנו בתחילה שלפי בית שמאי לא יתכן להוליך כלל מתנות ביום טוב, אפילו אלו שהורמו היום.

ומשנתנו, שאינה עוסקת ב"טפילה", אלא רק באיסור הולכת מתנות של בהמה שנשחטה אתמול, היא בין לרבי יהודה ובין לאחרים.

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי, לפי בית הלל, שמותר להוליך אפילו תרומה⁽⁷⁾.

רב טובי בריה דרב נחמיה הוה ליה גרבא דחמרא כד יין דתרומה.

אתא לקמיה דרב יוסף. אמר ליה: מהו לאמטויי להביא כד זה של תרומה לכהן האידנא, עתה ביום טוב?

שנשחטו היום מותר להוליך גם לבית שמאי. ומקשינן: **אי הכי**, שיטת אחרים — **היינו כשיטת רבי יהודה**, ובמה נחלקו!?

ומתריצין: **איכא בינייהו טפלה** — האם לפי בית שמאי מותר להוליך יחד עם המתנות מהבהמות שנשחטו היום, גם מתנות מהבהמות שנשחטו אמש⁽⁶⁾.

לדעת רבי יהודה בית שמאי מתירין "לטפול" ולצרף אותן להולכה לכהן, ולדעת אחרים אסור.

והקשה הרשב"א הרי לעיל [ט א] מסקינן כאבוה דשמואל שאם גלגל עיסה מערב יו"ט אין מפרישין ממנה ביו"ט, ואם אסור להפרישן אסור להוליכן.

ולכן הסיק כי כל סוגיין דנה רק לענין מתנות זרוע ולחיים ולא לענין חלה, שגלגל העיסה מאתמול, שהתירה להוליך הוא רק באופן שכבר הורמה מאמש. [וראה גירסאות שונות במהדורות הרשב"א] ודלא כרש"י שכתב [בד"ה על], שהוא הדין לחלה וחדא מינייהו נקט.

וביאר, כי החילוק בין חלה למתנות, כי מתנות אינן טובלות את הבשר, וגם הן ניכרות כבר לפני הפרשה, ולכן אין הפרשתן חשובה כתיקון ומותרת ביו"ט, מה שאין כן בחלה, ובמגיד משנה [יו"ט ד כו] הוסיף עוד שמתנות אינן אסורות לזרים כחלה. וגם הרשב"א הוסיף טעם זה בעבודת הקדש [א י] ובאו לאפוקי מתנות ממה שאמר רבא [לעיל ט א] לגבי חלה, שאם קרא עליה שם אסורה לזרים. ויש לעיין אם צריך את כל הטעמים כדי להתיר הפרשה בשבת.

ובטור [או"ח תקן] כתב, וכן מתנות כהונה יכול להוליכם אפילו הורמו מאמש, ובבית יוסף הסיק כי גם חלה שהורמה מאמש בכלל ההיתר,

6. ביאור היתר הטפילה, לכאורה תלוי בטעמי האיסור המבוארים בהערה 4, כי לפי פשוטו של רש"י, כהבנת הראש יוסף, הרי האיסור משום חשש שיבואר להפריש ביו"ט, וצריך לדחוק כי כיון שטופל להוליך של אתמול עם מתנות היום, יזכור שלא להגביהן.

ולביאור שהסיקו האחרונים ברש"י, כי האיסור מחמת הגזירה הכללית, או לביאור תוס' שאסרו את הנתינה, [לפי בית שמאי], צריך לבאר שטופל בנתינתן יחד ולא נאסרה אלא נתינה מיוחדת.

ולפי ביאור האור זרוע שהאיסור בהוצאה, או לביאור היש"ש שהאיסור בטירחא, צריך לומר שטופל בהולכתן, ולא חוששין שימלך ואין זו טירחא מיוחדת לתרומה.

ולפי המבואר בהערות על תוס' בשם מהר"ם, כי לפי בית הלל יש איסור הולכה מפני החשד, צריך לומר שאם מוליכן יחד, אין שמים לב לחילוק הפרטים שמוליך ואינו מעלה חשד.

7. מסקנת הגמרא כי לבית הלל מותר להוליך מתנות אפילו אם נשחטו מאמש, ולהלכה פסקינן כרבי יוסי שמותר להוליך אפילו תרומה.

והנידון הוא, האם מלילה מותרת ביו"ט כי היא צורך אוכל נפש כבישול, או כיון שיכל לעשותה מערב יו"ט אסורה משום תולדת דישה. (8)

לא הוה בידיה דרבא בר בר חנן תשובה על שאלה זו.

אתא בעל האכסניה לקמיה דרבא, ושאלו.

אמר ליה רבא: מוללין ממעכים על ידי שפשוף בידים "מלילות" רכות של חיטין, להוציא את הגרעינים של החיטה מהקליפות שסביבם, וכן מפרכין, משפשפים בכח, את תרמילי הקטניות, להוציא מתוכם את הקטניות, ביום טוב.

אמר ליה: הכי אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבבי יוסי שאמר כי לפי בית הלל מותר להוליך אפילו תרומה.

אושפזיכניה בעל האכסניה דרבא בר רב חנן הוה ליה אסורייתא דחרדלא חבילות של שרביטי [תרמילי] חרדל, ובהם זרעונים של חרדל.

אמר ליה לרבא בר בר חנן: מהו לפרוכי, האם מותר לפרק, על ידי מעיכה ביד, את גרעיני החרדל מתוך התרמילים שהם מצויים בתוכם, ומיכל מנייהו ולאכול מהם ביום טוב, על אף שפירוק זה הוא תולדת מלאכת דישה?!?

מתנות ביו"ט מבהמה שנשחטה מאמש.

8. רש"י פירש שהשאלה היתה אם מלילה מותרת ביו"ט כבישול, או כיון שיכל לעשותה מערב יו"ט אסורה משום תולדת דישה. ולכאורה תמוה אם כן למה הוצרך לבאר בתשובת רבא שההיתר הוא מצד מלאכה כלאחר יד. וצריך לומר כפי שיבאר המגיני שלמה בדעת רש"י לקמן [יג ב] שהאיסור לעשות מלאכת אוכל נפש שיכל לעשותה מערב יו"ט, הוא רק מדרבנן, וזה גופא היה הצד להתיר מלילות כבישול ביו"ט, כי במלאכה לאחר יד לא אסרו רבנן אף שיכל לעשותה קודם.

אולם בפני יהושע [שם] נקט כי לדעת רש"י מלאכת אוכל נפש שיכל לעשותה מערב יו"ט אסורה מן התורה, ולדבריו לכאורה תמוה כיצד רצה להתיר כבישול, והרי בישול עצמו אסור באופן זה. ולכאורה מוכח כדעת החתם סופר [הובא לעיל ב ב] שכל מלאכה שהדרך לעשותה באותו יום, כגון שחיטה ובישול שאין מקדימין לעשותן כדי שלא יתקלקל הבשר, הותרה לגמרי

שהרי מסקינן להתיר לפי בית הלל הולכת מתנות שהופרשו מאמש, ורבי יוסי אמר שנחלקן בתרומה, וגם היא מותרת אפילו הופרשה אמש. [וכן נקט המגיד משנה שם]. והביא מהר"י אבוהב שאסר. ועיין ט"ז שתמה עליו הרבה, ובאליהו רבה כתב שאין הוכחה מהגמרא להתיר הולכה אלא במתנות שמוותר להפרישם ביו"ט, וכן חלה לא הותרה אלא אם לשה ביו"ט. אך הלש בערב יו"ט שנאסר להפריש ביו"ט, גם אינו יכול להוליך ביו"ט. וההיתר להוליך תרומה נאמר רק כשעבר והפרישה.

ולכאורה נמצינו למדים, כי באופן שעבר והפריש ביו"ט, נחלקו הראשונים אם יכול להוליך לכהן. כי מדברי הרשב"א משמע שאסור, ומביאור שיטת מהר"י אבוהב משמע להתיר, והפרי מגדים הסתפק בזה במשב"ז שם סק"ה].

ובראש יוסף כתב דבסוגיין רבא הוא המתיר כשנשחטו מאמש, והוא לשיטתו לעיל [שם] שהתיר גם הפרשת חלה מעיסה שנתגלגלה מאתמול, ואם כן לדידן באמת תאסר הפרשת

ואף שמלאכות שיכל לעשותן מערב יו"ט לא התירו לעשותן ביו"ט אפילו לצורך אוכל נפש, שונה דין המלילה והפריכה ביד שהן

נחשבות למלאכה "כלאחר יד"⁽⁹⁾, ולכן בשבת אסור לעשותן רק מדרבנן⁽¹⁰⁾, ואילו ביום טוב מותר לעשותן לצורך אוכל

ביום טוב ואפילו אם אפשר לעשותה מערב יו"ט, כי ההיתר תלוי בגוף המלאכה ולא באדם שיכול לעשותה. וכל דברי רש"י להלן הם רק במלאכות שהדרך לעשותן מערב יו"ט.

ולדבריו, הספק במלילה הוא, אם דינה ככל מלאכת דishes שעושין אותה מערב יו"ט, או שהקלו במלילה הנעשית לאחר יד, והתירו לעשותה כשחיטה ובישול אף שאפשר לעשותה מערב יו"ט, כיון שרגילות לעשותה ביו"ט ואינה בכלל דishes דאורייתא. ועיין פני יהושע לעיל [ג א] לחלק בין דishes למלילה.

אמנם, הרמב"ם כתב [שבת כא יד] שהאיסור למלול הוא רק מדרבנן מפני שנראה כדש, ולכן דעתו שההיתר בשינוי נאמר אפילו בשבת, וביו"ט התירו למלול אפילו בלא שינוי, כיון שהאיסור רק מדרבנן. [ועיין לקמן יג ב שהראשונים נחלקו בביאור המסקנא].

9. הט"ז [תקי א] כתב שהמלילה גופא נחשבת שינוי, ובפשטות כוונתו שעצם עשייתן ביד נחשבת כלאחר יד כי אין דרכם לדוש ולפרק בידיים, אך בשבת [קכח א] מצינו שדעת רבי יהודה להתיר גם מלילה בכלי ובלבד שלא ימלול הרבה, ומאידך מצינו בשבת [עג ב רש"י ד"ה אין] שדרך תלישה ביד. ויתכן שהשינוי הוא במה שאינו דורס עליהם כדרך דishes אלא מולל. ובשו"ע הגר"ז [תקי] נקט שמלילה אפילו כדרכה נחשבת דishes כלאחר יד, כי אינו מוציא את הזרע מהשרביט אלא מולל את השרביט והזרע מתפרק ויוצא מאליו, ואין הדרך לעשות כן אלא בכלי המיוחד לדishes, ונמצא שאיסורה רק מדרבנן [וכמכואר בסמוך ש"נראה כדש"] ולכן מותרת בשינוי. ובאגלי טל [דש כח ג"ז, זורה ה] דחה שאילו אופן זה כשנעשה בכלי הוא

אב מלאכה, ביד יהא תולדה. ולכן ביאר שאין חיוב דishes אלא אם פירק את כל הקליפות, ורק רבנן אסרו, ולכן התירו בשינוי. וראה עוד להלן [יג ב הערה 15].

10. כך פירש רש"י, וכן משמע מדברי הרמב"ם [שבת כא יד] שמולל בשינוי כדי שלא יראה כדש, והיינו שגם בלי שינוי רק "נראה כדש".

אך רבינו חננאל [שבת עד א] ביאר כי "מנפט" שהוא תולדת מלאכת דש היינו מלילת שבלים, וכן פירש הערוך [ערך פץ] ובשער הציון [שיט יא] העלה מדבריהם שסברו כי מלילה היא מלאכה דאורייתא, ועיין להלן [יג ב] בתוס' ד"ה ואם קלף ובהערות. ולכאורה לדבריהם אין היתר למלול בשינוי אלא ביו"ט ולא בשבת.

אולם בתוס' רי"ד [שבת קמד ב] נקט כי אף שהאיסור מן התורה מועיל שינוי להתיר מלילה בשבת, וכן משמע גם מדברי רבינו חננאל להלן [יג ב] "ואוקמה רבא למלילה וכו'", ולגבי יו"ט יתכן שמותרת בלי שינוי מטעמו של רבינו תם בספר הישר [הובא במאירין] שאין הנמללות מערב יו"ט כאותן הנמללות ביו"ט. וראה אגלי טל [דש כח ד"ט], ולהלן יבואר.

והרמב"ן [במלחמות ה' שבת קכח א] כתב כי מתשובת רבא לבעל האכסניא משמע שביו"ט מותר למלול אפילו כדרכו, שהרי לא הזכיר לו שצריך לשנות, והוכיח כן ממה שהתאחזה מסקנת הגמרא בנידון השינוי, ועברו בנתיים לדון בעיני תרומות ומעשרות, ומשמע שכל הנידון במסקנא היה רק לגבי מלילה בשבת, אך ביו"ט מולל כדרכו.

ובעל המאור [שם] והרשב"א [במסקנת סוגיין] דייקו שלא התירו בסוגיין למלול אלא

נפש⁽¹¹⁾.

איתיביה אבוי לרבא מברייטא ששינו בתוספתא:

לא בקנון ולא בתמחוי, שהם כלי הפרדה של פסולת מאוכל, העשויים להפרדת כמות מועטת⁽¹³⁾.

המולל מלילות מערב יום טוב — למחר ביום טוב מנפח "על יד על יד", מעט מעט, ואוכל, כי מותר לברור ביום טוב בלא שינוי כדי לאכול בו ביום.

ולכן יכול לברור אפילו בקנון ואפילו בתמחוי, שבורר בהם מעט לצורך היום, אבל לא באמצעות טבלא, ולא בנפה ולא בכברה, שהם כלים העשויים לברירה מרובה, והבורר בהם נראה שעושה זאת

דתניא: המולל מלילות מערב שבת⁽¹²⁾ ואחר שמלל נשאר הגרעינים והקליפות בתערובת — למחר מנפח בשינוי, שלא כדרך הניפוח בימי החול, והיינו שנופח אותם ברוח פיו, ומעבירם בניפוח מיד אחת ליד שניה, ובכך מתבררים הגרעינים מהפסולת — ואוכל את הגרעינים לאלתר.

אבל לא יברור אותם בשבת מתוך הקליפות

12. ביאר הרמב"ן [שם], שהברייטא נקטה אופן שמלל מערב שבת, כדי להשמיענו שאפילו אם היו לו הרבה מלילות מותר לנפחן ביד אחת, אך באמת אפילו אם מלל בשבת מעט מלילות [שזה הותר לדעתו, וכדלהלן] גם אותן מותר לנפח בידו אחת.

13. הרמב"ם [שבת כא יז] כתב שהאיסור לנפח בקנון ותמחוי הוא גזירה שמא ינפה בנפה וכברה, שעליהן חייב חטאת.

ובמשנה ברורה [שיט כו ובשעה צ] נקט כן גם בשם רש"י, וכוונתו לדבריו בשבת [עד א ד"ה פטור] "דכלאחר יד הוא, דעיקר ברירה בנפה וכברה. אבל ביד לא דמי לבורר כלל".

וראה בית יוסף [שכא] בשם שבלי הלקט שמלאכה הנעשית לאחר יד מותרת בשינוי, כי רחוקה היא מצורת המלאכה, ולכן שינוי בקנון ותמחוי פטור אבל אסור, וכיד מותר לגמרי, מובא בהרחבה להלן [יג ב הערה 15].

ובאגלי טל [זורה ט] ביאר כי אף לדעות הראשונים שאסרו מלילה אפילו בשינוי, מותר לנפח בשינוי, כיון שזורה חיובו משום מלאכת מחשבת, כמבואר בב"ק [ס א, וצ"ע שהרי כאן

"בערב שבת", אבל בשבת אין היתר אף בשינוי. וכתבו הראשונים כי בתחילת הסוגיא מדובר ללא שינוי, ולכן נאמר ההיתר רק על ערב שבת. ועיין עוד לקמן.

11. כך פירש רש"י, וכדרכו להלן [כג ב במשנה] שלא הותר לעשות מלאכה לצורך אוכל נפש אלא אם לא יכל לעשותה בערב יו"ט, ולכן פירש רש"י להלן [יג ב] שנידון הגמרא "כיצד מולל" הוא על יו"ט, כי יש בו היתר מיוחד וטעון שינוי, [וגם שם אין הכוונה שההתר משום שינוי, אלא אף שמותר לצורך אוכל נפש, טעון שינוי].

אך שאר הראשונים בריש פרק שלישי סברו שלצורך אוכל נפש מותר לעשות גם מלאכות שעכל לעשותן מערב יו"ט, אלא שלא הותר אלא אם עשיתן ליום טוב ולא לזמן רב, ולדבריהם מלילה מותרת כיון שאין דרכה להעשות לימים רבים אלא ליומו בלבד, ולדבריהם הנידון להלן הוא רק בשבת, כי ביו"ט מותר מעיקר הדין שהרי הוא עושה לצורך אוכל נפש, וראה שם בהערה 14.

והוינן בה: **אם כן** — שמותר למלול מלילות כדי לאוכלם ביום טוב — לכאורה **מצינו תרומה שזכאי בהרמתה** ביום טוב! שהרי במלילתן נגמרת מלאכתן וחל עליהם דין טבל, ומתחייבות בהפרשת תרומה, [כי אין דרך בני אדם להפריש בעודן בשיבליים, שפטורים אז מהפרשה], ואם אינו יכול להרים מהן תרומה ביום טוב אינו רשאי למלול, שהרי לא הותרה מלילה אלא לצורך אכילת יום טוב, ובהכרח שהתירו להפריש תרומה ממלילות ביום טוב, כיון שחיוב תרומה חל עליהם בו ביום.

ואילו אנן **תנן** במשנתנו שאומרים בית הלל לבית שמאי: "**לא, אם אמרתם בתרומה שאינו זכאי בהרמתה וכו'**", ומשמע שבכל אופן אסור להפריש תרומה ביום טוב ?!

ומתרצינן: לא קשיא

לעולם לדברי הכל מוללים מלילות ביום

לצורך מחר, ואסור לעשות מלאכה ביום טוב לצורך מחר אפילו אם היא לצורך אוכל נפש.

ומשמע מהברייתא, שמלילת המלילות רק **מערב יום טוב** — **אין**, מותר לעשותה, אבל **ביום טוב** עצמו **לא** התירו למלול, כיון שאפשר לעשותה מערב יום טוב.

ומוכח לכאורה כנגד דברי רבא, שהתיר למלול ביום טוב.

אמר רבא לתרץ: **אפילו תימא**, יתכן לומר שמותר למוללן **ביום טוב**.

ומה ששינינו בסיפא של הברייתא "המולל בערב יום טוב", אין הכוונה לאסור למלול ביום טוב, אלא **אידי** היות **דתנא ברישא** של הברייתא לגבי שבת, "מולל **מערב שבת**" — והוצרך לשנות כך משום שאסור למלול בשבת — **תנא** אגב כך **בסיפא נמי** "מולל **מערב יום טוב**".

שהרי אסרו לנפח בקנון ובתמחוי, ואמרו [להלן יג ב] שאם נפח ונתן לתוך חיקו חייב, ומשמע שהאיסור בקנון ותמחוי נאמר אף כשאינו מניח. וכן כתב תוס' רי"ד בספר **המכריע** [כג] שההיתר לנפח בידו אחת הוא רק כשאוכל לאלתר. ועיין **באגלי טל** [שם י' ולהלן יג ב הערות 12-14]. ולהלן [יג ב] מסקינן שההיתר לנפח הוא "בידו אחת ובכל כוחו", וכתבו **הרשב"א** והמגיד **משנה** [שם] כי בשתי ידיו המדובקות יחד אסור לנפח, [ומה שאמרו שהאיסור ב"קנון ותמחוי", היינו לצורך החידוש שבי"ט מותר לנפח גם בהם], וכן נפסק בשו"ע [שי"ט ז]. ולענין ניפוח מיד אחת לחברתה נחלקו הרמב"ם והטור, ולהלן נרחיב בזה.

מדובר שמנפח בפיו, ומסתבר שאי"צ למלאכת מחשבת]. והחלקת מחוקק **ובית שמואל** כתבו [באבן העזר קכג] שמלאכה כלאחר יד פטור עליה משום שאינה מלאכת מחשבת. ובמקום שינוי הותרה דהוי כגרמא, עיי"ש. [ויתכן שנחלקו אם ניפוח בלי שינוי איסורו משום גזירה שמא יזרה ברוח, או רק משום עובדין דחול, ראה רש"י ד"ה מיד, ולהלן יד א הערה 1]. ולהלן [יג ב הערה 13] יתבאר עוד, שיש לחלק בין מלילה שעושה בה שם חדש מ"שבלת" לחטה" ונעשית מצמח לאוכל, משא"כ בניפוח שרק בורר ומועיל שינוי להתירו, עיי"ש

ועיין **ברמב"ן** [שבת עד א] שהוכיח מסוגיין כי אף לברור לצורך אכילה לאלתר, אסור בכלי,

טוב, אך לא לדברי הכל מפרישים תרומה ביום טוב.

יג-א אלא, הא שמצינו שמפרישין תרומה ביום טוב, זה לפי רבי' הסובר שמלילות מתחייבות בתרומה⁽¹⁾,

ואילו הא שמצינו במשנתנו שאינו זכאי בהרמת תרומה ביום טוב — לדברי רבי יוסי ברבי יהודה הוא.

ומצינו בבביתא שנחלקו רבי ורבי יוסי בחיוב תרומה במלילות:

דתניא: מי שהכניס שבלין לביתו לפני שדש אותן, כדי לעשות מהן עיסה, ואי אפשר לעשותן עיסה אלא אם כן ידוש אותם תחילה, הרי עדיין לא נגמרה מלאכתן של השבלים, ולכן רשאי הוא להיות אוכל מהן עראי, ופטור מלהפריש מהן תרומות ומעשרות⁽²⁾.

אך אם הכניסן כדי למוולגן בידו במלילות מעט מעט, ובדעתו לאוכלם כמות שהם, ורק מסיר את הקליפות בעת אכילת הגרעינים על ידי חיכוכם בידו —

רבי מחייב אותו בהפרשת תרומות ומעשרות, כיון שמשעת הכנסתן לבית נגמרה מלאכתן. כי לדעת רבי המכניס שבלים הביתה ואינו חושב לדוש אותם ולעשות מהם גורן, נגמרה מלאכתם בעצם ההכנסה לבית, ומתחייבות בתרומה, ולכן כבר מעתה הוא אסור באכילת ארעי.

ורבי יוסי ברבי יהודה פוטר אותן מתרומות ומעשרות, כיון שללא "מירוח" על ידי אסיפה וקיבוץ בכרי, אחרי דישתם, אין חיוב תרומות ומעשרות. ורשאי להמשיך ולאכול מהם אכילת ארעי למרות שהכניסם לביתו⁽³⁾.

ומקשינן: אם מעמיד אתה במולל מלילות ביום טוב, הרי:

מעט מהן ומולגן לכולי עלמא פטור ממעשר, כי הם נגדרים אחר הרוב ונחשבת כאכילת עראי משבלין שלא הוכנו לכך.

וכתב בשטמ"ק שאם מלל ונפח ונתן לתוך חיקו הוי אכילת קבע וחייב אף על שבלין שהכניסן לעיסה. וכן דעת הרשב"א בסוגיין. אולם הרשב"ם ותוס' [ב"מ פח א] נקטו דפטורין, וסברו שאם הכניס לבית ואחר כך מירח פטור, ואף אכילת קבע לא מחייבת, אלא באופן שעדיין יכול לבוא לידי חיוב. אבל תוס' [במנחות סז א] נקטו שאכילת קבע מחייבת אף אם לא יתחייב על ידי מירוח בבית. ועיין בהערה 4 אם מלילות עדיף ממירוח בבית. [חזו"א מעשרות ג סק"ד וסקכ"ג, ד, ס"ק טו].

3. מדברי רש"י בסוגיין [ד"ה אוכל] משמע

1. השפת אמת תמה על לשון הגמרא "הא רבי והא רבי יוסי", והלא אין כאן יישוב לשתי מימרות, אלא ביאור דברי המשנה שאינו זכאי בהרמתה כרבי יוסי ברבי יהודה [לרש"י].

וביאר, שהכוונה היא למחלוקת בית שמאי ובית הלל, כי המדמים חלה לתרומה סוברים כרבי שיש אופן שהוא זכאי בהרמתן, והמחלקים מתרומה שאינו זכאי בהרמתה, סוברים כרבי יוסי ברבי יהודה.

וכדבריו משמע ברבינו חננאל שפירש "המולל מלילות, ואמרינן מערב יו"ט אין ביו"ט לא, כרבי", וכן הוכיח בספר "אהל משה" להגרא"מ הורביץ. ועיין בהערה 5 על תוס'.

2. כשמכניסן לעיסה אין הבית קובע ולא נגמרה מלאכתן, ולכן יכולין לאכלו עראי, ואף אם נוטל